

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ЕТАЛОНІВ НА МІЖОСОБИСТІСНУ ПЕРЦЕПЦІЮ

Дудар О.В.

Переяслав-Хмельницький педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

У статті розглядається проблема сприймання людини людиною, розкривається сутність процесу формування динамічного образу суб'єкта взаємодії. Розкрито значення соціально-психологічних еталонів для процесу міжособистісної перцепції, аналізується їхній вплив на побудову адекватних образів суб'єктів міжособистісної перцепції.

Ключові слова: міжособистісна перцепція, суб'єкт взаємодії, об'єкт взаємодії, еталони міжособистісної перцепції, образ.

Постановка проблеми. Будь-яка життєдіяльність передбачає взаємодію між людьми, і в цьому випадку ми можемо говорити про стосунки суб'єкта з оточенням під час якої він формує оцінку їх зовнішності та поведінки. Сенс взаємодії суб'єкта та об'єкта у процесі міжособистісного спілкування полягає у тому, що суб'єкт вибудовує систему висновків і узагальнень відносно об'єкта сприймання. При цьому за основу береться своєрідне «прочитування» зовнішніх ознак об'єкта. Адже, спілкуючись з людьми, яких бачимо вперше або яких мало знаємо, ми складаємо думку про їх особистісні якості, риси, емоційний стан з метою вибору найбільш адекватної стратегії поведінки. У даному випадку значення набувають не лише психологічні характеристики суб'єкта та об'єкта перцепції, але і враховуються умови, в яких відбувається процес сприймання іншої людини, де в цілому розглядається ситуацію, в межах якої відбувається міжособистісна взаємодія. Це означає, що у структуру перцепції слід включати власне процес сприймання, а не тільки його учасників у силу специфіки їх взаємодії. Остання передбачає побудову образу іншої людини, тому важливого значення має той факт, яким чином цей образ формується, який він за своєю сутністю, тобто, яким є уявлення суб'єкта про об'єкт сприйняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен міжособистісної перцепції досліджувався багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями. Так, у сучасних умовах вже виконано широкий спектр досліджень, спрямованих на вивчення процесу формування образу іншої людини та створення першого враження про неї (Т. Данильченко, Г. Дьяконов, І. Цимбалюк), виявлено психологічні механізми виразної поведінки людини та визначено специфіку «прочитання» цієї інформації іншими людьми (Є. Бажин, Я. Вальсинер, В. Лабунська, М. Мазманян). Вивчалися механізми та еталони соціальної перцепції (В. Агеев, Г. Андреева, А. Бодальов, І. Кон, В. Куніцина, В. Панферов, В. Фомічева, Т. Хайдер) та соціально-перцептивні характеристики спільної діяльності (Х. Теджфел, С. Фрейзер, А. Хараш, А. Юркевич).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений теоретичний аналіз показує, що проблема впливу соціально-психологічних еталонів на формування динамічного образу суб'єкта взаємодії та їх вплив на міжособистісну перцепцію залишається малодослідженою.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є визначення та аналіз еталонів міжособистісної перцепції, що впливають на формування динамічного образу об'єкта сприймання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжособистісна перцепція виступає в якості безпосереднього наочно-образного відображення об'єкта, внаслідок чого у суб'єкта вибудовується поняття про об'єкт, у якому узагальнюються та рефлексуються його ознаки, що характеризують його як суб'єкта пізнання та спілкування.

Цей процес включає в себе всі рівні психічного відображення від простого відчуття до інтегрованого мислення. Саме в цьому полягає специфіка відображення в психіці людини образів інших людей. При цьому воно спрямоване на аналіз вчинків людей та розкриття їх мотиваційно-цілеутворюючої структури.

Однією з найважливіших особливостей міжособистісної перцепції є те, що формування образу іншої людини багато в чому залежить від установок, відносин, еталонів, які сформувалися у суб'єкта впродовж життя та від конкретної ситуації взаємодії.

Таким чином, людина формує образ партнера по спілкуванню (взаємодії) відображаючи зовнішній вигляд, порівнюючи конкретних особистостей одну з одною, з собою, з психологічними та естетичними еталонами [1; 2; 4].

Процес взаємодії передбачає сприймання однією особистістю іншою під час якого у процесі спілкування або спільної діяльності виникає своєрідний психологічний феномен – формування першого враження чи уявлення про іншу людину. Цей процес включає в себе чуттєвий, емоційний та когнітивний компоненти і характеризується більш-менш усвідомленими оцінними судженнями стосовно особливостей зовнішності та поведінки об'єкта сприймання. Окрім того, завжди присутнім є емоційне ставлення до нього.

Перші враження, як правило, дають індивіду знання про основні особливості та специфіку оформлення зовнішності, його стать, вік, будову тіла. Сюди включають також прояви експресії та дій. Проте очевидним є факт, що образ об'єкта, який складається на їх основі, містить в собі неточності, а оцінка рис особистості може бути помилково узагальненою. Перше враження може частково або повністю відрізнятись від подальших уявлень, адже враження, яке викликає певна особа, у різних людей залежить від багатьох

чинників: досвіду, віку, статі, належності до різних соціальних груп [3].

Так як людина вступає у взаємодію як особистість, то вона сприймається іншими також як особистість. Сприймаючи рухи, дії, вчинки, діяльність іншої особи, людина проникає в її внутрішній світ, пізнає її переконання, потреби, інтереси тощо. Вже на етапі відображення зовнішнього вигляду більшість людей робить висновки про особистісні риси об'єкта сприймання, які не виявляються безпосередньо на рівні сприймання [1; 7; 9; 10].

Таким чином, характерною рисою даного процесу є включення у психологічний образ властивостей особистості, які не дані суб'єкту безпосередньо як фізичні властивості об'єкта. Саме в цих властивостях знаходить відображення особистісний зміст людини, яку сприймають, що встановлюється суб'єктом взаємодії шляхом інтерпретації елементів зовнішності, поведінки та діяльності як ознак психологічних якостей. Спробу зв'язати оформлення зовнішності з особистісними характеристиками об'єкта сприймання можна розглядати як етап на якому відбувається перехід до оцінки іншої людини [2; 4; 6].

Об'єкт міжособистісного сприймання виступає не тільки як людина певного віку, статі, професії, але й як особистість, яка володіє певними властивостями характеру, емоційними, вольовими та інтелектуальними рисами. При цьому, у суб'єкта перцепції актуалізуються набори оцінних стереотипів різного рівня (одні люди більше судять по одягу, інші – за зовнішнім виглядом, треті – виокремлюють вчинки людей), що безпосередньо зумовлює неоднакову глибину проникнення в особистість іншої людини. Зауважимо, що найбільш поверховий рівень зв'язаний не лише зі спробами оцінити інших людей за особливостями оформлення зовнішності, але й за статусом та роллю іншої людини, які відомі суб'єкту або які він сам їй приписує.

Таким чином, для процесу формування у індивіда знань про іншу людину як особистість характерним є утворення нових образів з одночасним спиранням на раніше сформовані уявлення [2; 9].

У відображенні зовнішності та поведінки іншої людини певні ознаки відбиваються точно, інші – невиразно або поверхово (інколи неадекватно), а деякі з них зовсім ігноруються. Саме через недостатню фіксацію властивостей, які притаманні іншим людям, розуміння часто схематичне і спрощене. Система загальних уявлень суб'єкта, в яких зафіксовано досвід спілкування з іншою людиною, містить в собі певні узагальнення, що фіксують сталі зв'язки із зовнішністю, поведінкою та рисами особистості, а також узагальнення, які відображають випадкові зв'язки та узагальнення, що фіксують неіснуючі зв'язки.

У процесі пізнання іншої людини як особистості відбувається в свідомості суб'єкта сприймання актуалізація психологічних знань, накопичених під час взаємодії з іншими, спостерігається опора на узагальнення, які вже сформувалися у досвіді людини. Узагальнення, в яких у індивіда акумульовані його враження про персональні зустрічі з людьми у минулому, завжди так або інакше поєднані із знаннями про людей, яких вона сприймає з інших джерел пізнання. Оціню-

ючи особистість незнайомця, люди постійно спираються на такі узагальнення, хоча вони не завжди можуть бути конгруентними [7; 12].

Соціалізація особистості передбачає формування морально-етичних вимог до інших людей, які представлені у вигляді суб'єктивних уявлень про соціально-психологічні якості, притаманні носію певної суспільної ролі. Такі уявлення формуються у свідомості людини як деякі еталони, з позиції яких вона оцінює рольову поведінку особистості і які сприяють її соціалізації. На основі цих еталонів людина оцінює оточення. Згідно до новостворених вимог у людини виникають конкретні еталони, за якими порівнюються та оцінюються люди, що виконують певну суспільну функцію.

Таким чином, у людини формуються уявлення – образи, які відповідають або не відповідають цим вимогам. Тож еталони, які людина використовує в якості «мірила,» оцінюючи інших, є вираженням її вимог до людей. Вони виступають в якості більш або менш усвідомлених уявлень про те, як мають виглядати, і як мають виконувати люди певні соціальні функції. Виходячи з цього, у кожної людини формуються зразки – уявлення. Однак еталони, які одна людина актуалізує у процесі сприймання інших людей, що вступають з нею у взаємодію, і які належать до різних соціальних, вікових та професійних груп, ніколи не бувають тотожними чи ідентичними, адже вони містять в собі той життєвий досвід, який проходить людина у процесі соціалізації. Сама система еталонів суб'єкта не є статичною: змінюється їх структура, призначення, значимість і зрештою, з'являються нові еталони [11].

У зв'язку з конкретним характером діяльності та специфікою спілкування у певних категорій людей формуються спеціальні еталони, що мають більш обмежене застосування. Як правило, із збільшенням контактів у людини формується більш диференційоване розуміння людей, які є представниками певної групи (стать, вік) і відповідно збільшується кількість оцінних еталонів.

Спостерігається співіснування еталонів, які відрізняються за ступенем відповідності характеру тих людей, для оцінки яких їх використовують. Так в змісті одних еталонів певної категорії образ іншого представлений у повній мірі, завдяки чому вони (еталони) адекватно виконують роль мірила або взірця при оцінюванні нових людей. А в змісті інших еталонів типові особистісні групи зафіксовані з викривленнями або ж взагалі не фіксуються. Такі еталони, актуалізуючись у суб'єкта при взаємодії з іншими людьми, не сприяють адекватній оцінці іншої людини, стосовно якої їх використовують. Це можна пояснити тим, що у кожної людини накопичується нерівномірний запас знань при спілкуванні з різними категоріями людей [5; 8; 11].

Формування еталонів, якими користується людина, коли оцінює інших, визначається впливами суспільства. При цьому процес формування еталонів у більшості випадків є стихійним і часто не усвідомлюється. Еталони, які актуалізуються у людини у процесі оцінки інших відрізняються різним ступенем узагальнення і виступають в різних формах. Їх розвиток починається з раннього дитинства і продовжується протягом всього життя.

Таким чином, еталони – це узагальнення, які виникають у процесі пізнання іншої людини і містять в собі попередню інформацію про найбільш значущі аспекти людської природи, тобто про такі якості, які необхідні для виконання соціальної ролі, про їх нормативну вираженість та їх ідеальне співвідношення.

В. Панфьоров виокремлює декілька типів еталонів у сприйнятті іншого:

– аналітичний (антропологічний) тип – кожен інформативний елемент та ознаки анатомічної структури у зовнішності людини пов'язується з наявністю певної особистісної риси;

– емоційний тип – на основі емоційного ставлення до партнера приписуються ті чи інші якості особистості, що на думку спостерігача притаманні людині з таким типом зовнішності;

– перцептивно-асоціативний тип – розгортається у випадку ототожнення людини, яку сприймають, з реальною вже знайомою людиною, схожою на суб'єкт сприймання;

– соціально-асоціативний тип (соціальний) – у наслідок якого сприйняття та оцінка людей відбувається на основі установлених соціальних стереотипів, тобто на основі віднесення об'єкта сприйняття до певного соціального типу. В якості базових соціальних типів можуть виступати люди різних професій, освіти, світогляду [8].

А. Кронік виділяє еталони, що спираються на норми, притаманні людині (нормативні), в основі яких лежать критерії порівняння з ідеалами (ціннісні), які характеризуються наявністю установленої думки про об'єкт оцінки (соціоцентричні) і такі, що спираються на я – концепцію індивіда (егоцентричні) [5].

Таким чином, соціальні еталони, поряд із стереотипами та установками, розглядаються в якості стабілізуючих факторів психіки. О. Бодальов, підкреслюючи значення еталонів у процесах міжособистісної перцепції, відмічає, що у

системі понять і уявлень акумулюється досвід спілкування з людьми в минулому яка може складатися з адекватних та неадекватних узагальнень, що відбивається на точності міжособистісної перцепції [2]. Еталони виконують роль «мірила», яке суб'єкт прикладає до особистості, яка проявляє себе в праці та спілкуванні Соціально обумовленість еталонів полягає в тому, що оцінювання суб'єкта відбувається з точки зору суспільних норм цінностей і в тому, що об'єкт міжособистісної перцепції сприймається у контексті успішності виконання соціальних функцій. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що еталони справді відіграють роль мірила і дають можливість класифікувати особистість в тій системі оцінок, яка склалася у суб'єкта.

Еталони утворюють певну структуру, і актуалізація кожного з них пов'язана з рядом факторів (мисленням, досвідом спілкування особистості, її ціннісними, мотиваційними орієнтаціями та професійним досвідом). Найбільш адекватний образ іншої людини формується в тому випадку, коли суб'єкт спілкування спирається на різні когнітивні еталони, інтегруючи різноманітні ознаки і якості у цілісний образ. Крім того, вони виконують стабілізуючу функцію – забезпечують збереження вже досягнутого рівня соціально – психологічної культури, завдяки чому відбувається подальший її розвиток. Вони також виступають в якості регулятора процесу міжособистісного спілкування, завдяки якому досягається взаєморозуміння та узгодженість поведінки [2; 5; 8; 10; 11].

Висновки. Таким чином, сформовані соціально-психологічні еталони відіграють особливу роль у поведінці особистості, які полегшують та спрощують спілкування та поведінку людини формують певний тип емоційного ставлення та на його основі створюють образ уявлення про суб'єкт сприймання.

Список літератури:

1. Білявський І.Г. Соціальна перцепція: Навч. посіб. до спецкурсу / Одеський держ. ун-т ім. І.І. Мечникова; Інститут математики, економіки та механіки. Кафедра загальної та соціальної психології / І.Г. Білявський. – О.: Астропринт, 2000. – 114 с.
2. Бодалев А.А. Восприятие и понимание человека человеком / А.А. Бодалев. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – 199 с.
3. Данильченко Тетяна Вікторівна. Гендерно-перцептивні відмінності у формуванні першого враження у соціальній взаємодії: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / Т.В. Данильченко; Інститут соціальної та політичної психології АПН України. – К., 2004. – 20 с.
4. Клепинина Н. Некоторые направления изучения проблемы межличностного восприятия в психологической теории и практике / Н. Клепинина // Мир психологии. – 2001. – № 3. – С. 28-40.
5. Кроник А.А. Установки и эталоны межличностного оценивания / А.А. Кроник // Социальная психология личности. – М.: Наука. – 1979. – С. 184-220.
6. Куницына В.Н. Межличностное общение: учебник для вузов / В.Н. Куницына, Н.В. Казаринова, В.М. Погольша. – СПб.: Питер, 2001. – 544 с.
7. Межличностное восприятие в группе / Под ред. Г.М. Андреевой, А.И. Донцова. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 295 с.
8. Панферов В.Н. Когнитивные эталоны и стереотипы взаимопознания людей / В.Н. Панферов // Вопросы психологии. – 1982. – № 5. – С. 139-141.
9. Психология межличностного познания: Сб. статей / Под ред. Бодалева А.А. – М.: Педагогика, 1981. – 223 с.
10. Романов К.М. Психология межличностного познания / К.М. Романов. – Саранск: издательство Мордовского ун-та, 1993. – 146 с.
11. Русина Н.А. Изучение оценочных эталонов и социальных стереотипов с помощью семантических измерений / Н.А. Русина // Вопросы психологии. – 1981. – № 5. – С. 96-105.
12. Худякова Віра Іванівна. Соціальна перцепція як чинник оптимізації управлінської діяльності керівника середньої загальноосвітньої школи: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / В.І. Худякова; АПН України; Інститут психології ім. Г.С. Костюка. – К., 2003. – 20 с.

Дудар Е.В.

Переяслав-Хмельницкий педагогический университет
имени Григория Сковороды

ВЛИЯНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ ЭТАЛОНОВ НА МЕЖЛИЧНОСТНУЮ ПЕРЦЕПЦИЮ

Аннотация

В статье рассматривается проблема восприятия человека человеком, раскрывается сущность процесса формирования динамического образа субъекта взаимодействия. Раскрыто значение социально – психологических эталонов для процесса межличностной перцепции, анализируется ихнее влияние на построение адекватных образов субъектов межличностной перцепции.

Ключевые слова: межличностная перцепция, субъект взаимодействия, объект взаимодействия, стандарты межличностной перцепции, образ.

Dudar O.V.

Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University

SOCIAL STANDARDS AFFECTING INTERPERSONAL PERCEPTION

Summary

The article examines the issue of how a person perceives another person; it reveals the way a dynamic image of interaction subject is formed. The findings have revealed the significance of social and psychological standards for the process of interpersonal perception. It analyzes how they affect a creation of some adequate images of interpersonal perception subjects.

Keywords: interpersonal perception, interaction subject, interaction object, standards of interpersonal perception, image.